

prof. zw. dr hab. Roman Kisiel
mgr Dorota Dołęgowska

Katedra Polityki Gospodarczej i Regionalnej
UWM w Olsztynie

dr Jolanta Marozas

Oddz. Reg. ARiMR w Olsztynie

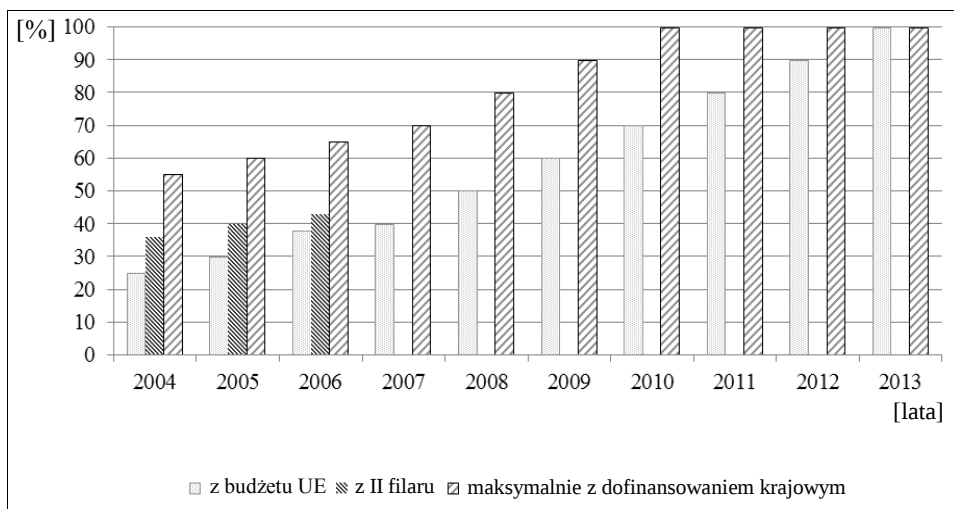
Kierunki wykorzystania płatności bezpośrednich w woj. podkarpackim

WPROWADZENIE

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r. stworzyło obywatelom nowe kierunki rozwoju. Na akcesji skorzystał m.in. sektor rolnictwa, który włączono w system wspierania dochodów rolników w formie płatności bezpośrednich. Obszary wiejskie, w tym polskie gospodarstwa rolne, otrzymały ponad połowę środków pomocowych Unii Europejskiej przeznaczonych dla Polski. Miało to na celu kompleksową poprawę polskiego sektora rolnictwa przez wprowadzenie innowacji prowadzących do wzrostu konkurencyjności.

Polska wieś boryka się z wieloma problemami natury ekonomicznej, natomiast rozdrobnienie gospodarstw rolnych zagraża konkurencyjności polskiego rolnictwa. Widoczny jest dystans między rozwijającymi się gospodarkami krajów „starej unii” a polskim rolnictwem. Nastąpił spadek cen skupu produktów rolnych, z jednoczesnym wzrostem cen środków produkcji. Można zatem wywnioskować, że bez pomocy unijnej większość produkcji rolnej w Polsce byłaby nieopłacalna. Niskie ceny skupu nie mają wpływu natomiast na ceny gotowych produktów w sklepach, na czym tracą również konsumenci.

Dopłaty bezpośrednie, będące instrumentem Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), wprowadzono w 1992 r., w ramach reformy MacSharry’ego. Ich celem była kompensacja niższych cen gwarantowanych podstawowych produktów rolnych. Podstawowy poziom dopłat w pierwszym roku przynależności do UE wynosił 25% poziomu dopłat unijnych, zaś dopiero w 2013 r. polscy rolnicy mogą spodziewać się 100% wartości płatności [Kisiel, Babuchowska, Marks-Bielska, 2008, s. 91]. Należy jednak zaznaczyć, że przez dofinansowanie krajowe polskie gospodarstwa już w 2010 r. osiągnęły 100-procentowy poziom dopłat. Harmonogram dochodzenia do pełnej stawki dopłat w Polsce przedstawiono na wykresie 1.

Wykres 1. Dopłaty bezpośrednie w Polsce w latach 2004–2013 [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Obecnie są prowadzone rozmowy dotyczące przyszłości dopłat bezpośrednich oraz ogólnej reformy WPR po 2013 r. Według polskiego ministra rolnictwa, M. Sawickiego, nowa WPR powinna być prosta, sprawiedliwa i rozwojowa. Polskie stanowisko wiąże się także z uproszczeniem zasad WPR, odejściem od historycznych zasad podziału środków i zrównania poziomu dopłat między państwami członkowskimi. Należy rozwiązać istniejące problemy oraz przyjąć nowe rozwiązania, aby określić kształt WPR po 2013 r. W. Poczta wskazuje na poszczególne pytania i wątpliwości, m.in. jak duży będzie budżet UE w nowym okresie programowania. Od tego bowiem będzie zależało, jaka część budżetu zostanie przeznaczona na dofinansowanie WPR.

Kolejnym aspektem, na który wskazuje Poczta, jest postawienie przed WPR nowych celów oraz określenie kryteriów alokacji środków pochodzących z WPR. Zastanawia się on również nad istnieniem dwóch filarów WPR. Biorąc pod uwagę polski interes, struktura unijnej polityki rolnej, wg Poczty, nie musi być powielona. Ważnym aspektem natomiast jest poziom wsparcia, charakter wspólnotowych dotacji, a także zachowanie równowagi między wsparciem bezpośrednim a instrumentami prośrodowiskowymi oraz promodernizacyjnymi [Poczta, 2010, s. 14]. Z kolei niemiecki prof. A. Heißenhuber podziela wizję trzystopniowego modelu WPR. Pierwszy stopień miałby odpowiadać pierwszemu filarowi obecnej WPR. Drugi stopień wiązałby się m.in. z płatnościami za osiągnięcie celów wytyczonych przez UE. Zostałby opracowany katalog owych rezultatów, a współfinansowanie z UE wyniosłoby co najmniej 50%. Przedsięwzięcie dotyczyłoby m.in. bioróżnorodności, krajobrazu, ochrony klimatu oraz

gospodarki wodnej. Trzeci poziom dotyczyłby programów regionalnych zgodnych z interesem Unii Europejskiej. Zawierałyby się w nim wyniki spoza katalogu z poziomu drugiego, współfinansowanie wyniosłoby ponad 50%, a odpowiedzialność za organizację tych programów ponosiłyby urzędy regionalne [Heißenhuber, 2009, s. 34].

Ważnym aspektem dotyczącym dopłat jest ich wyrównanie we wszystkich krajach członkowskich. Autorzy opracowania problem ten przedstawili szerzej we wcześniejszych publikacjach [Kisiel, Babuchowska, Marks-Bielska, 2012, s. 72].

Pojawia się pytanie, czy należy dopłacać rolnikom proporcjonalnie do posiadanych przez nich użytków rolnych, czy też należy wprowadzić zmiany w rozdysponowywaniu środków unijnych dla rolnictwa. Według L. Goraja agencja płatnicza powinna mieć prawo zawierania z rolnikami kontraktów nawet na cały okres programowania, w celu obniżenia kosztów administracyjnych. Zaoszczędzone w ten sposób środki mogłyby być wykorzystane na doradztwo, informowanie i edukację rolników, a także na zarządzanie ryzykiem w rolnictwie [Goraj, 2010, s. 11]. W tym kontekście aspekt wizji WPR po 2013 r. można sprowadzić do trzech czynników mających wpływ na jej kształt: dywersyfikacji interesów krajów członkowskich UE, zmiany preferencji rozwojowych zawartych w strategii lizbońskiej oraz nacisków Światowej Organizacji Handlu [Wilkin, 2011, s. 16].

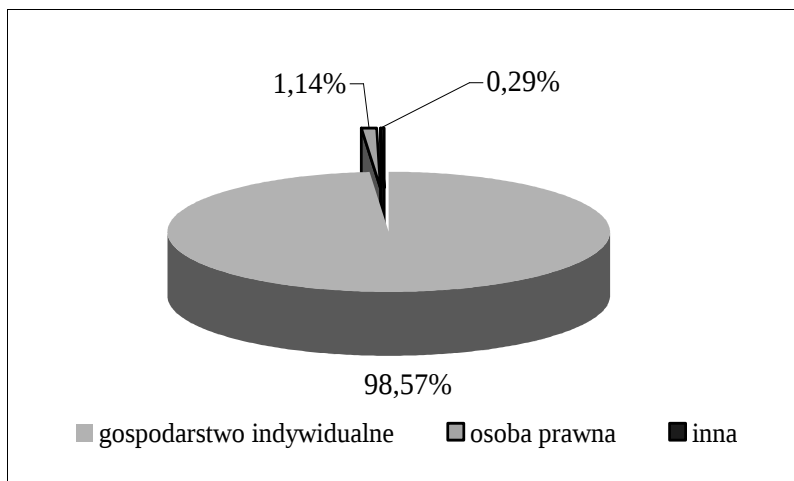
Należy jednak zaznaczyć, że 12.10.2011 r. Komisja Europejska przedstawiła projekt reformy WPR na lata 2014–2020. Zaprezentowano w nim takie cele, jak: podniesienie konkurencyjności rolnictwa oraz zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego Europy, połączonego z promocją wysokiej jakości produktów, ochroną środowiska oraz rozwojem obszarów wiejskich [*Wspólna Polityka...*, 2011, s. 124].

Podmiotem badań opisanych w publikacji byli beneficjenci korzystający ze środków unijnych, prowadzący gospodarstwa rolne w woj. podkarpackim. Dane empiryczne pochodzą z badań własnych, przeprowadzonych z udziałem ARiMR OR w Rzeszowie w 2010 r.; uzyskano je na podstawie ankiet. Kwestionariusz składał się z 25 pytań. Badanie przeprowadzono we wszystkich powiatach woj. podkarpackiego, próba wynosiła 350 gospodarstw rolnych. Badaniem objęto gospodarstwa o powierzchni powyżej 5 ha. Zadaniem badawczym była ocena skutków wprowadzenia płatności bezpośrednich oraz analiza aktywności ankietowanych w ubieganiu się o dostępne formy pomocy. Jako kryteria oceny przyjęto: analizę efektywności wykorzystania dopłat bezpośrednich przez rolników z badanego województwa, badanie zmian w funkcjonowaniu gospodarstw rolnych po otrzymaniu płatności unijnych oraz alokację otrzymanych środków przez rolników. Dane pozyskano z odpowiedzi udzielonych przez rolników na pytania ankietowe, dotyczące m.in. alokacji otrzymanych dotacji unijnych (dopłat bezpośrednich oraz środków z PROW 2007–2013), wpływu pozyskanych środków pomocowych na funkcjonowanie gospodarstw. Analiza efektywności

wykorzystania środków unijnych była ściśle związana z kierunkami wykorzystania dotacji. Analizując kierunki alokacji funduszy, można było określić sposoby wykorzystania tej formy pomocy, dzięki danym podawanym przez ankietowanych.

CHARAKTERYSTYKA BADANYCH GOSPODARSTW ROLNYCH

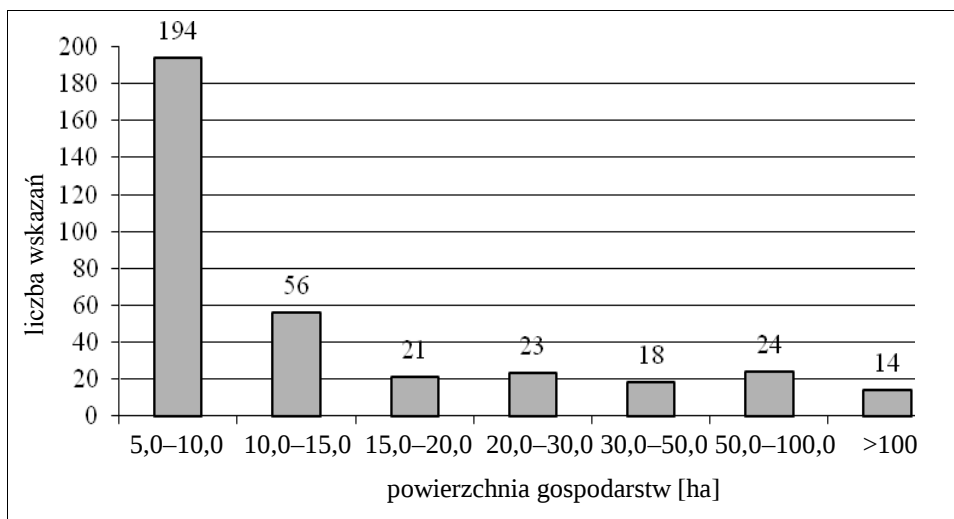
Rolnictwo woj. podkarpackiego charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem agrarnym, nadmiarem zasobów siły roboczej oraz niską towarowością produkcji rolnej [*Strategia rozwoju...*, 2006, s. 22]. Wśród badanych gospodarstw dominowały indywidualne gospodarstwa rolne, co stanowiło 98,57%, nieco ponad 1% to gospodarstwa posiadające osobowość prawną, natomiast tylko jedno gospodarstwo spośród badanych jest własnością zakładu budżetowego (wykres 2).

Wykres 2. Forma prawna badanych gospodarstw [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wśród badanych gospodarstw rolnych dominowały te, których powierzchnia była większa niż 5 ha, jednak nie przekroczyła 10 ha (55,81%) oraz gospodarstwa o powierzchni od 10 do 15 ha, co stanowiło 15,86%. Najmniejszy odsetek, niecałe 4%, to gospodarstwa duże, o powierzchni przekraczającej 100 ha. Taka sytuacja wynika z rozdrobnionej struktury obszarowej gospodarstw rolnych Polski Wschodniej oraz ze specyficznego ukształtowania terenu badanego województwa. Szczegółową strukturę zaprezentowano na wykresie 3.

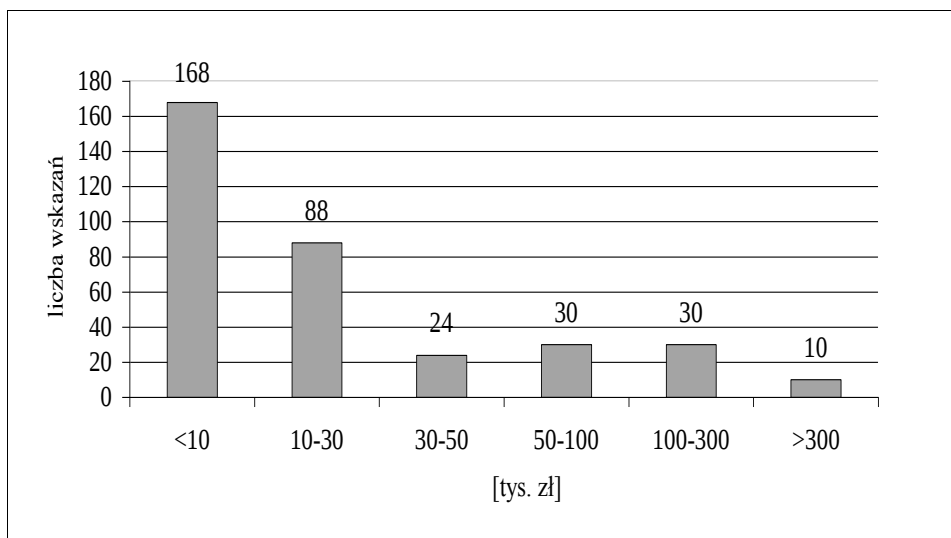
Wykres 3. Wielkość gospodarstwa wyrażona w ha fizycznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

SYTUACJA EKONOMICZNA BADANYCH GOSPODARSTW ROLNYCH

W gospodarstwach towarowych, dobrze sprzężonych z rynkiem, sprzedaż stanowi często jedyne źródło przychodów pieniężnych z tytułu prowadzenia działalności rolniczej. W skali kraju dostarcza ona rolnictwu ok. $\frac{2}{3}$ całości przychodów z tytułu prowadzenia i sprzedaży produkcji rolnej. W tym aspekcie występują liczne rozbieżności regionalne, wynikające z różnej struktury agrarnej rolnictwa. Jest to związane z udziałem skupu w produkcji rolnej, kształtującym się od ok. 40% w województwach południowo-wschodnich do ok. 90% w warmińsko-mazurskim oraz podlaskim [Pocza, 2003, s. 47].

Wśród badanych gospodarstw woj. podkarpackiego maleje liczba gospodarstw sprzedających w skali roku produkcję towarową o wartości zapewniającej trzy podstawowe rodzaje wydatków: nakłady na produkcję bieżącą, minimalne wydatki na gospodarstwo domowe oraz na odtworzenie potencjału produkcyjnego gospodarstwa rolnego. Szacuje się, że minimalna wartość produkcji pokrywająca wymienione wydatki to roczna produkcja towarowa wynosząca 30 tys. zł i więcej [Michna, Mierosławska, 2009, s. 81]. Sytuację wśród badanych gospodarstw woj. podkarpackiego przedstawiono na wykresie 4.

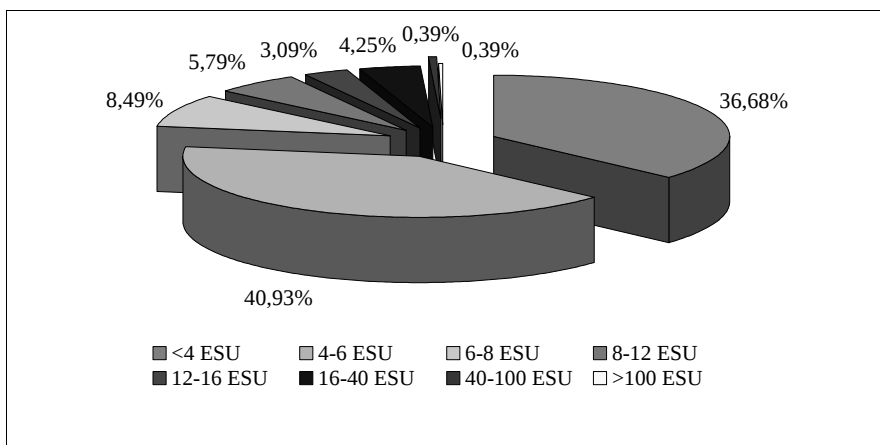

Wykres 4. Wartość rocznej sprzedaży produktów rolnych w tys. zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Istotnymi danymi związanymi z syntezą miejsca rolnictwa w dochodach ludności są informacje dotyczące żywotności ekonomicznej gospodarstw rolnych, która jest liczona w ESU. Analizy produktywności polskiego rolnictwa po wstąpieniu Polski do UE wykazały, że największa liczba gospodarstw żywotnych ekonomicznie ($ESU > 4$), znajduje się w Wielkopolsce oraz na Dolnym Śląsku [Szumski, 2007, s. 98]. Średni poziom żywotności ekonomicznej wyrażonej w ESU wynosi odpowiednio 50,7 oraz 58,0. Dla woj. podkarpackiego wskaźnik ten wynosi 19,1 ESU. Dokładną sytuację wśród badanych gospodarstw przedstawiono na wykresie 5. Badania wykazały, że w woj. podkarpackim odsetek gospodarstw rolnych nieżywotnych ekonomicznie mających siłę ekonomiczną mniejszą niż 4 ESU, stanowi 36,68% badanej populacji. Najwięcej gospodarstw (40,93%) ma dochodowość od 4 do 6 oraz od 6 do 8 ESU (8,49%). Stosunkowo niewielki udział mają gospodarstwa o dochodowości od 12 do 16 ESU (nieco ponad 3%), a także o sile ekonomicznej od 40 do 100 ESU oraz więcej (0,39%).

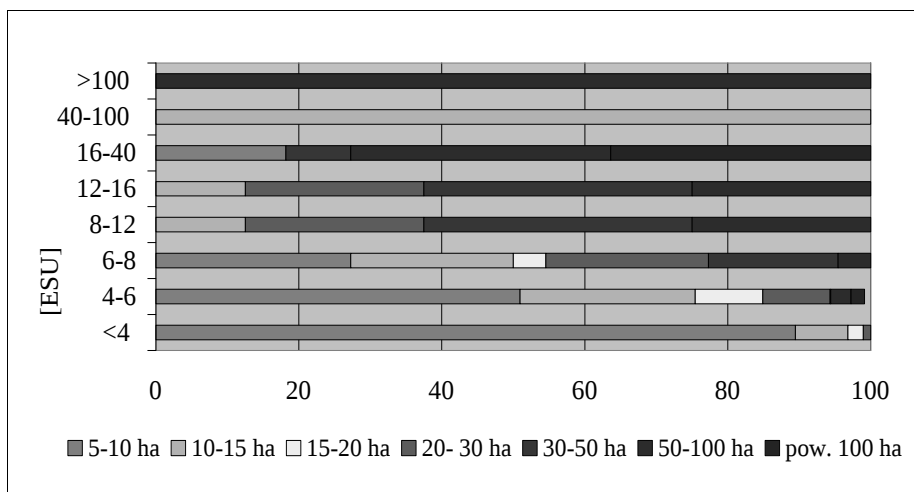
W świetle przeprowadzonych badań można wywnioskować także, że siła ekonomiczna gospodarstw nie musi zależeć od ich wielkości wyrażonej w ha fizycznych (wykres 6). Gospodarstwa o powierzchni od 5 do 10 ha charakteryzują się głównie wielkością poniżej 4 (89,47%) oraz od 4 do 6 ESU. Należy jednak zauważyć, że ok. 30% gospodarstw o dochodowości od 6 do 8 ESU ma powierzchnię od 5 do 10 ha.

Wykres 5. Wielkość ekonomiczna gospodarstw rolnych wyrażona w ESU [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

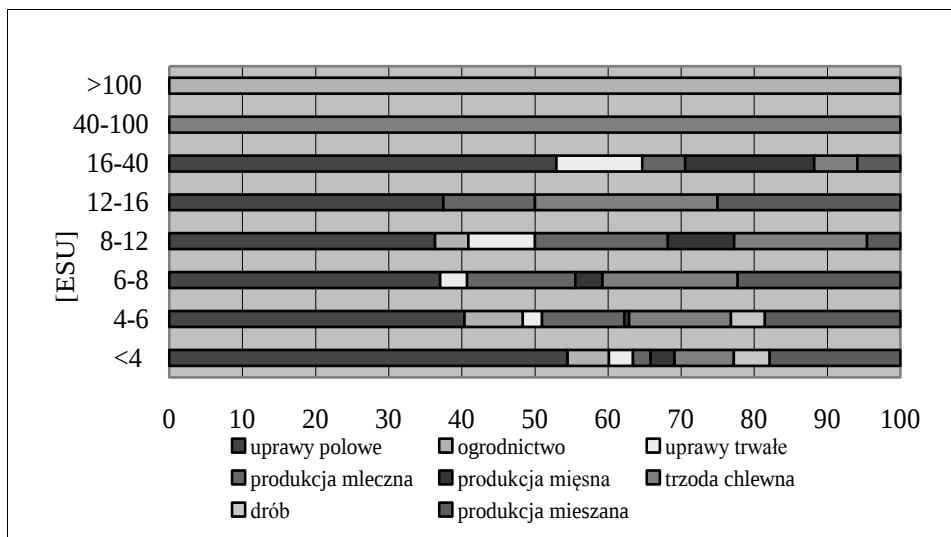
Podobna sytuacja dotyczy gospodarstw o sile od 16 do 40 ESU, gospodarstwa małe obszarowo (5–10 ha) stanowią w tej grupie ok. 20%. W przypadku gospodarstw mających siłę od 8 do 16 ESU, przeważają o powierzchni od 15 do 50 ha. Zastanawiający jest fakt, że gospodarstwa duże (pow. 100 ha), stanowią ok. 37% gospodarstw o sile ekonomicznej od 16 do 40 ESU, odpowiadającej teoretycznie gospodarstwom średnio dużym.

Wykres 6. Wielkość ekonomiczna gospodarstw rolnych wyrażona w ESU a liczba posiadanych ha fizycznych [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badając zależność między wielkością ekonomiczną gospodarstw a kierunkiem produkcji (wykres 7), można zauważyć, że wśród gospodarstw nieżywnych ekonomicznie, ok. 55% stanowią te, których głównym kierunkiem produkcji są uprawy polowe. Najmniejszy odsetek w tej grupie to producenci mleczni. Gospodarstwa nastawione na uprawy polowe stanowią większość w prawie wszystkich klasach wielkości ekonomicznej. Spowodowane jest to strukturą produkcji rolnej w woj. podkarpackim.

Wykres 7. Wielkość ekonomiczna gospodarstw wyrażona w ESU a główny kierunek produkcji [%]

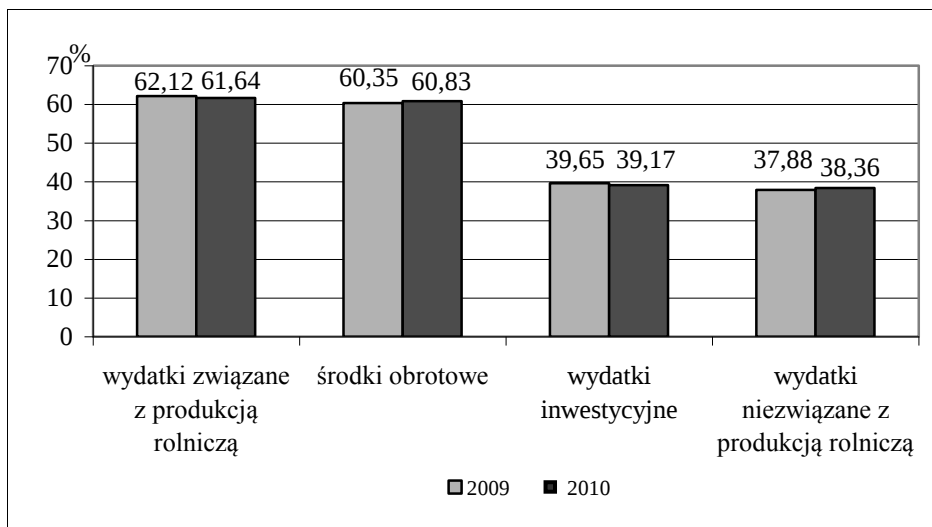
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Łącznie gospodarstwa żywotne ekonomicznie (≥ 4 ESU), specjalizujące się w uprawach polowych, stanowią 57,59% badanej populacji. Mimo że wśród badanych gospodarstw na drugim miejscu pod względem kierunku produkcji jest drób, ich siła ekonomiczna nie przewyższa 6 ESU. Ponadto większość z nich stanowią gospodarstwa uznawane za nieżywnych ekonomicznie. Relatywnie duży odsetek w każdej z klas stanowi produkcja mieszana.

KIERUNKI WYKORZYSTANIA PŁATNOŚCI BEZPOŚREDNICH

W celu uzyskania informacji na temat efektywności oraz kierunków wykorzystania dopłat bezpośrednich, przeprowadzono szczegółową analizę alokacji środków pomocowych z Unii Europejskiej. Kierunki wykorzystania

dopłat podzielono na związane z produkcją rolniczą, w tym środki obrotowe i wydatki inwestycyjne i niezwiązane z produkcją rolniczą. Szczegółowe informacje na temat ogólnego rozdysponowania środków w latach 2009–2010 zaprezentowano na wykresie 8.

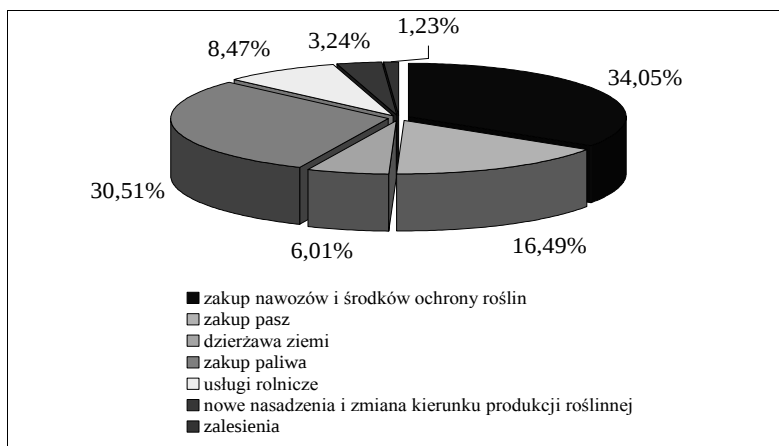

Wykres 8. Alokacja środków z tytułu płatności bezpośrednich w latach 2009–2010 [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z danych przedstawionych na wykresie 8 wynika, że kierunki wykorzystania dopłat na wymienione cele w badanych gospodarstwach w analizowanym okresie, tj. w latach 2009 i 2010, kształtują się na zbliżonym poziomie. Analizując kierunki wykorzystania dopłat bezpośrednich, stwierdzono, że w 2009 r. najwięcej respondentów (ponad 34%) zadeklarowało zakup nawozów i środków ochrony roślin. Duży odsetek właścicieli gospodarstw rolnych, przeznaczył środki na zakup paliwa (30,51%). Najmniej przeznaczono na nowe nasadzenia oraz zmianę kierunku produkcji roślinnej (3,24%), a także zalesienia, które stanowiły nieco ponad 1% wszystkich kierunków wykorzystania dopłat bezpośrednich związanych ze środkami obrotowymi¹ (wykres 9).

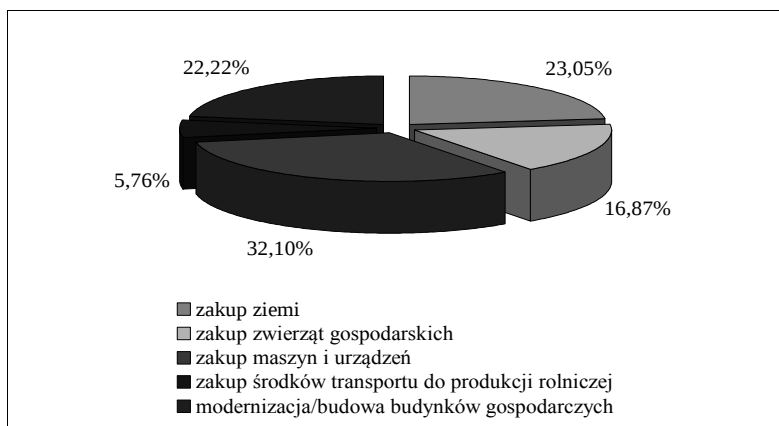
¹ Do środków obrotowych zalicza się tu: zakup nawozów i środków ochrony roślin, zakup pasz, dzierżawę ziemi, zakup paliwa, usługi rolnicze, nowe nasadzenia i zmiany kierunku produkcji roślinnej, zalesienia.

Wykres 9. Wykorzystanie środków z tytułu płatności bezpośrednich za 2009 r. (środki obrotowe) [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

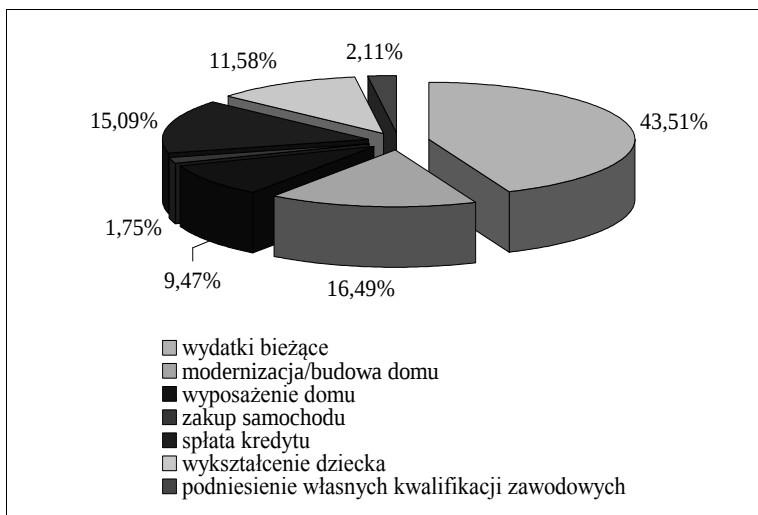
W świetle przeprowadzonych badań można stwierdzić, że wśród wydatków inwestycyjnych przeważał zakup maszyn i urządzeń niezbędnych do produkcji rolniczej (32,10%). Blisko $\frac{1}{4}$ ankietowanych zadeklarowało zakup ziemi. Relatywnie duży odsetek stanowili rolnicy twierdzący, że przeznaczyli środki na modernizację bądź budowę budynków gospodarczych (22,22%). Najmniej respondentów wskazało na zakup środków transportu do produkcji rolniczej (wykres 10).

Wykres 10. Wykorzystanie środków z tytułu płatności bezpośrednich za 2009 r. (wydatki inwestycyjne) [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wśród wydatków niezwiązanych z produkcją rolniczą, w 2009 r. przeważały przeznaczone na potrzeby bieżące, co stanowiło ok. 44%. Około 17% respondentów wskazało na modernizację bądź budowę domu. Płatności bezpośrednie w ponad 15% badanych gospodarstwach wykorzystano na spłatę zaciągniętego kredytu. Najmniej właściciele badanych gospodarstw w woj. podkarpackim, przeznaczyły płatności na podniesienie własnych kwalifikacji zawodowych oraz na zakup samochodu. Dokładne dane przedstawiono na wykresie 11.

Wykres 11. Wykorzystanie środków z tytułu płatności bezpośrednich za 2009 r. (wydatki niezwiązane z produkcją rolniczą) [%]

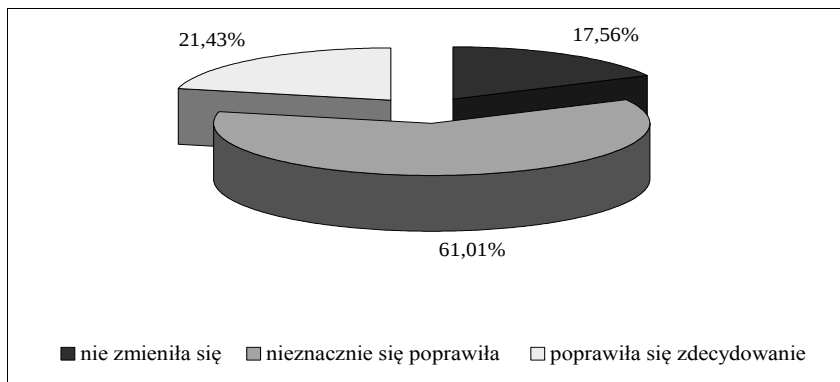
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Porównując kierunki wykorzystania płatności bezpośrednich w 2009 r. z planowanym wówczas rozdysponowaniem środków w 2010 r. można zauważyć nieznaczną zmianę w udziale poszczególnych składników związanych ze środkami obrotowymi. Najbardziej widoczna różnica dotyczy zalesień. Ich udział w 2009 r. wyniósł 1,23%, w planowanych wydatkach na 2010 r. zaś spadł do niecałego 1%. Spadek widoczny jest także w zakupie pasz, mianowicie w 2009 r. wskaźnik ten wyniósł 16,49%, w prognozach na 2010 r., spadł do 16,04%. W pozostałych składnikach wydatków związanych ze środkami obrotowymi można zauważyć nieznacznego wzrost. Największy, odnotowano w przypadku dzierżawy ziemi, w 2009 r. wyniósł 6,01%, natomiast w planowanych wydatkach na 2010 r. – 6,67%.

W przypadku struktury wydatków inwestycyjnych w gospodarstwach, w większości składowych w 2010 r., można zauważyć trend wzrostowy w porównaniu z rokiem poprzednim. Największy wzrost planowanych wydatków inwestycyjnych dotyczył zakupu ziemi (z 23,05% do 26,77%). Znaczny spadek nastąpił

w modernizacji lub budowie budynków gospodarczych; w 2009 r. składnik ten stanowił 22,22% wszystkich wydatków inwestycyjnych, w planowanych wydatkach w 2010 r., spadł do 15,66%. Struktura wydatków niezwiązanych z produkcją rolniczą kształtowała się podobnie, zarówno w 2009, jak i 2010 r. Największy odsetek stanowiły wydatki bieżące, należy jednak zaznaczyć, że według prognoz na 2010 r. wzrosły one z 43,51% do 45,53%. Tendencję wzrostową można zauważyć także w przypadku przeznaczenia płatności na spłatę kredytu czy też zakup samochodu. Trend spadkowy zaobserwowano w zakresie przeznaczenia dopłat bezpośrednich na wykształcenie dziecka (2009 r. – 11,58%, 2010 r. – 9,67%) oraz podniesienia własnych kwalifikacji zawodowych (spadek z 2,11% w 2009 do 1,63% w 2010 r.).

Dopłaty bezpośrednie są podstawowym czynnikiem wpływającym na wzrost dochodów rolników, który nie wynika z poprawy efektywności produkcji rolnej. Ponadto mają na celu kompensację uzyskiwania niższych dochodów rolników w stosunku do tych, które są uzyskiwane w innych gałęziach gospodarki [Babuchowska, Marks-Bielska, 2009, s. 16].

Wykres 12. Ocena wpływu płatności bezpośrednich na kondycję finansową gospodarstw [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W ostatecznej ocenie znaczenia dopłat bezpośrednich bardzo ważny jest ich wpływ na kondycję finansową badanych gospodarstw. Według uzyskanych wyników, tylko 17,56% ankietowanych stwierdziło, że pomimo środków, jakie otrzymali z tytułu dopłat bezpośrednich, kondycja finansowa ich gospodarstwa się nie zmieniła. Większość rolników jednak pozytywnie oceniło wpływ płatności na swoją sytuację ekonomiczną. Nieznaczną poprawę kondycji finansowej odnotowano w ponad połowie (61,01%) gospodarstw, z kolei na zdecydowaną poprawę wskazała prawie ¼ (21,43%) właścicieli badanych gospodarstw rolnych (wykres 12).

PODSUMOWANIE

Dotychczasowe przeobrażenia sektora rolnictwa w Polsce stanowią przyczynek do przeprowadzenia analizy oraz oceny wykorzystania środków unijnych przez rolników z woj. podkarpackiego. Wyniki badań empirycznych przeprowadzonych w gospodarstwach woj. podkarpackiego pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków:

1. Wpływ płatności bezpośrednich na sytuację gospodarstw rolnych pozytywnie oceniło większość rolników. Opinię, że sytuacja nieznacznie się poprawiła wyraziło 61,01% respondentów, a zdecydowaną poprawę zauważyło 17,56% badanych właścicieli gospodarstw. Na zdecydowaną poprawę kondycji finansowej gospodarstw wskazywali właściciele gospodarstw o areale od 30 do 50 ha, wśród właścicieli gospodarstw wielkoobszarowych zaś dominowało stwierdzenie, że sytuacja ekonomiczna nieznacznie się poprawiła. Dla właścicieli gospodarstw wielkoobszarowych dopłaty bezpośrednie mają nieduże znaczenie w poprawie sytuacji finansowej gospodarstw. Jest to spowodowane tym, że te gospodarstwa mają relatywnie wysokie dochody z racji prowadzenia *stricte* rolniczej działalności gospodarczej. Dla właścicieli małych gospodarstw dotacje unijne są odczuwalną w ich budżecie formą pomocy, z powodu małej produkcji i co się z tym wiąże – niskich dochodów. Można zaryzykować stwierdzenie, że dla właścicieli gospodarstw pow. 100 ha dopłaty mają mniejsze znaczenie, wiążą się bowiem z wyższymi cenami w skupie oraz prawdopodobnie niższymi cenami środków ochrony roślin. Jak zauważono, po wprowadzeniu dopłat bezpośrednich w Polsce gwałtownie wzrosły ceny m.in. nawozów sztucznych. Małe gospodarstwa nie poradziłyby sobie bez pomocy unijnej.

2. Biorąc pod uwagę kierunek wykorzystania dopłat bezpośrednich, zauważono, że pozyskane środki przeznaczono głównie na zakup pasz, środków ochrony roślin oraz maszyn i urządzeń. Wśród wydatków niezwiązanych z produkcją, stosunkowo duży odsetek stanowiły wydatki bieżące, zwłaszcza w gospodarstwach o małym areale, których wartość rocznej sprzedaży produktów rolnych nie przekraczała 10 tys. zł, a fundusze pozyskane z Unii Europejskiej stanowiły istotne środki finansowe. Gospodarstwa małe, dla których dopłaty są odczuwalną formą pomocy, przeznaczyły środki przede wszystkim na wydatki bieżące, ponieważ traktują dotacje jako pewnego rodzaju źródło dochodu. Właściciele gospodarstw wielkoobszarowych środki przeznaczali raczej na inwestycje lub wydatki związane z produkcją rolniczą. Różnica ta jest również spowodowana wielkością otrzymywanych dopłat bezpośrednich.

3. Bardzo ważne znaczenie w kontekście zdolności konkurencyjnej ma żywotność ekonomiczna gospodarstw liczona w ESU. Analiza produktywności badanych gospodarstw wykazała, że było ich aż 36,68% badanej populacji. Najważniejszymi (choć nie jedynymi) czynnikami, które o tym zadecydowały,

była wielkość gospodarstw wyrażona w ha fizycznych oraz kierunki produkcji. Z reguły niższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa, w których prowadzono tylko produkcję polową.

LITERATURA

- Babuchowska K., Marks-Bielska R., 2009, *Wsparcie dochodów rolników w formie dopłat bezpośrednich*, „Ekonomika i organizacja gospodarki żywnościowej” nr 75 (2009), wyd. SGGW, Warszawa.
- Goraj L., 2010, *Uwarunkowania dla zmian płatności bezpośrednich po 2013 roku*, „Więś i Rolnictwo”, nr 3 (148).
- Kisiel R., Babuchowska K., Marks-Bielska R., 2012, *Gospodarstwa rolne Polski Wschodniej i skłonność ich właścicieli do inwestowania z wykorzystaniem wspólnej polityki rolnej*, PTE Toruń.
- Kisiel R., Babuchowska K., Marks-Bielska R., 2008, *Wykorzystanie dopłat bezpośrednich przez rolników z województwa warmińsko-mazurskiego*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Heißenhuber A., 2009, *Direktzahlungen an die Landwirtschaft in der Europäischen Union nach 2013*, Technische Universität München, Monachium.
- Michna W., Mierosławska A., 2009, *Strategia rozwoju gospodarstw rolnych i wsi w długiej perspektywie oraz w ujęciu przestrzennym*, IERIGŻ, Warszawa.
- Poczta W., 2003, *Ekonomiczne warunki integracji Polski z Unią Europejską dla sektora rolnego*, UKIE, Warszawa.
- Poczta W., 2010, *Wspólna Polityka Rolna UE po 2013 roku – uzasadnienie, funkcje, kierunki rozwoju w kontekście interesu polskiego rolnictwa*, „Więś i Rolnictwo”, nr 3 (148).
- Rocznik statystyczny województw*, 2010, GUS, Warszawa.
- Strategia rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007–2020*, 2006, Zarząd Województwa Podkarpackiego, Rzeszów.
- Szumski W., 2007, *Wspólna polityka rolna UE*, WAiP, Warszawa.
- Wilkin J., 2011, *Przyszłość wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej – próba podsumowania dyskusji*, „Więś i Rolnictwo”, nr 1 (150).
- Wspólna Polityka Rolna do roku 2020 – propozycje Komisji Europejskiej*, 2011, Biuletyn Informacyjny ARR.

Streszczenie

Dopłaty bezpośrednie są najbardziej znaną formą pomocy dla sektora rolnictwa w Unii Europejskiej. Są środkiem do utrzymania poziomu dochodów producentów rolnych, czyli spełniają jeden z głównych celów Wspólnej Polityki Rolnej (WPR).

Głównym celem publikacji jest przedstawienie kierunków wykorzystania płatności bezpośrednich oraz próba odpowiedzi, w jakim stopniu wpłynęły one na kondycję ekonomiczną badanych gospodarstw rolnych. Podjęto także problem kształtu WPR po 2013 r., jest to bowiem ważny aspekt z punktu widzenia polskiego sektora rolnego, jako elementu polskiej gospodarki. W opra-

cowanych propozycjach kształtu WPR po 2013 r. najtrudniejszym zadaniem okazało się zrównanie poziomu dopłat we wszystkich krajach członkowskich. Ostatecznie Komisja Europejska zaprezentowała projekt reformy WPR, w którym przedstawiono priorytety na okres programowania 2014–2020. Przedstawiono je również w niniejszym artykule.

W celu określenia, jaki wpływ na poziom dochodów producentów rolnych mają płatności bezpośrednie oraz jakie są kierunki wykorzystania dopłat, przeprowadzono badania ankietowe w 350 gospodarstwach rolnych woj. podkarpackiego oraz dokonano analizy opracowanych wyników badań.

Na podstawie uzyskanych wyników stwierdzono, że środki pomocowe jakimi są płatności bezpośrednie pozytywnie oceniło większość właścicieli gospodarstw rolnych. Z analizy kierunków wykorzystania dopłat wynika, że środki unijne w większości były przeznaczane na wydatki bieżące (43,51% wydatków niezwiązanych z produkcją rolniczą). Duży odsetek respondentów wskazał na zakup nawozów i środków ochrony roślin (34,05% środków obrotowych) oraz maszyn bądź urządzeń do produkcji rolniczej (32,10% wydatków inwestycyjnych). Należy jednak zaznaczyć, że środki unijne na wydatki bieżące przeznaczali właściciele gospodarstw małoobszarowych. Ważnym faktem wynikającym z przeprowadzonych badań jest relatywnie duży odsetek gospodarstw nieżywotnych ekonomicznie (36,68%). Są to głównie producenci rolni, zajmujący się uprawą polową. Najwięcej gospodarstw cechuje wielkość ekonomiczna od 4 do 6 ESU (*European Size Unit*) (40,93%).

Dotacje unijne dla sektora rolnictwa w znacznym stopniu wpływają na poprawę konkurencyjności oraz harmonijnego rozwoju sektora polskiego rolnictwa, mimo że gospodarstwa nie do końca potrafią wykorzystać możliwą pomoc.

Directions of Use of the Direct Subsidies in Podkarpackie Voivodeship

Summary

Direct subsidies represent the best known form of aid to the agricultural sector in the European Union. They are the measure for maintaining the agricultural producers' income level satisfying one of the major goals of the Common Agricultural Policy.

The main goal of the publication is to present the directions of use of the direct subsidies and an attempt at answering to what extent they influenced the economic standing of the farms surveyed. The issue of the shape of the CAP after the year 2013 was also undertaken as this is an important aspect from the perspective of the Polish agricultural sector as a component of the Polish economy. In the developed proposals of the CAP shape after 2013, equalising the levels of subsidies in all the Member States proved to be the most difficult task. Ultimately, the European Commission presented the CAP reform draft in which the priorities for the programming perspective of 2014–2020 have been presented. They are also presented in this paper.

For the purpose of determining the influence of the direct subsidies on the agricultural producers' income level and what are the directions of use of such funds the questionnaire based survey was conducted encompassing 350 agricultural farms from Podkarpackie voivodeship was conducted as well as the synthesis of the survey results was developed.

On the base of the results obtained it was concluded that the aid funds, which direct subsidies are, were ranked positively by the majority of the agricultural farms' owners. The analysis of the directions of use of the subsidies indicates that the European Union funds, in the majority of cases, were used for current expenditures (43.51% of expenditures not related to agricultural production). A large percentage of the respondents indicated purchase of fertilizers and plant protection prepa-

rations (34.05% of working capital) as well as machines or devices for agricultural production (32.10% of investment outlays). It should be pointed out, however, that the European Union funds were used for current expenditures by owners of small area farms. A relatively high percentage of farms that were not vital economically (36.68%) was an important fact established on the base of survey conducted. Those were mainly agricultural producers involved in production of field crops. The largest number of farms was characterised by the economic size of from 4 to 6 ESU (European Size Unit) (40.93%).

The European Union subsidies for the agricultural sector have significant influence on improvement of competitiveness and harmonious development of the Polish agricultural sector even though the farms are not fully capable of utilising the possible aid.